

ПРЕДГОВОР

Када сам се после 15-годишњег истраживања по архивима упитао чиме да започнем писање о раду српског војног санитета у рату, решио сам да то буде један од његових најтрагичнијих ратних периода, повлачење пред надмоћним непријатељем непобеђене војске са целом државном структуром преко црногорско-албанских гудура до „обале спаса“, која се за мало није претворила у обалу пропасти.

Тако се, уз подршку мојих колега и уз разумевање издавача, родила монографија „Повлачење српске војске ка албанском приморју и њена евакуација на Крф 1915–1916. Рад војно-санитетске службе“.

И то је био почетак.

Пажња коју је она привукла у стручним круговима довела је до окупљања мале групе ентузијаста, активних и пензионисаних војних лица, лекара и војника, и нас неколицине грађанских лекара који су истраживали српску санитетску прошлост. Плод ове сарадње су три монографије, две из претходних година („Српски војни санитет у 1916.“ и „Српски војни санитет 1917–1918.“) и ова садашња која се налази пред читаоцем, „Српски војни санитет 1914–1915.“, чиме се цео период Првог Светског рата заокружује у једну целину.

Овом књигом покушали смо да опишемо какав је био српски војни санитет на почетку тога изнуђеног рата, ради одбране слободе, његов рад у току великих битака које су 1914. године вођене са надмоћним непријатељем (Церска битка, битке на Дрини и Колубари), као и велике проблеме са којима се слабаши, кадровски и материјално, српски војни санитет сусрео, пожртвованост исказану током тих догађаја и, на крају, борбу са стравичном епидемијом „три тифуса“, која се претворила у катаклизмични помор народа, његове војске и ратних заробљеника и у коју је отворених очију уронило, херојски до неверовања, све оно чиме је српски санитет располагао: 595 лекара и нешто више од 200 младих медицинара. Епидемија „три тифуса“ је права херојска симфонија српског војног санитета и страних добротворних мисија, где се сопствени живот стављао свесно на жртвеник помоћи рањенику и болеснику и по цену његовог губитка, жртвеник на коме су остале покошене неке од највећих српских медицинских нада. Учињени пропусти, на које смо у изнетим радовима указали критикују-

ћи их, ни мало не умањују професионално херојство које је цео присутни, домаћи и страни, санитет показао током скоро петомесечне борбе са епидемијом. Њихова жртвовања сопствених живота то најбоље доказују.

У много чему ово је био пионирски посао, иако је војна историја, као врло комплексна и на пуно аспеката применљива наука, већ данас заузела своје пуноправно место међу научним дисциплинама које се изучавањем историје, уопште, баве. Исто тако како је научно оправдано да се истражују специфични облици војног деловања у ратном стању и његове тренутне, дуготрајне или трајне последице војнополитичког, војноекономског, војнокултурног, или било кога другог ефекта рата, неопходно је покушати да се истраже и војносанитетски аспекти једнога брутално измењеног стања, по државу и популацију уопште, не само по својим непосредним, већ и по последицама које и дуго после његовога престанка трају, вршећи непосредни, дуготрајни или неповратни ефекат негативног карактера или, пак, остварујући непосредни позитиван утицај како на ток рата и његова тренутна негативна дејства, односно на позитиван развој једне научне и практичне дисциплине, како се то у војносанитетском сектору, по правилу, догађа. Није нам познато да су у другим земљама овако системски обрађене делатности једине племените војне организације у страхотама рата, постоје енциклопедијске јединице, али не и покушаји историјске анализе збивања у целини, па са те стране наш рад није имао примера за угледање. Из свих ових разлога ми смо се трудили да наша истраживања дају не само дескриптивни ефекат, већ и да њихов смисао буде дубљи, у смислу анализовања учињенога, негативног или позитивног, како по датоме у тренутку, тако и у следећем времену.

Ми смо били дубоко свесни да је рад војног санитета једне мале и економски и културно недовољно развијене земље каква је тада Краљевина Србија, у сукобу са несразмерно по свему јачим противником, била, морао произвести значајне последице по целокупни тренутни војни напор својим успешним или неуспешним деловањем, али и битне демографске реперкусије далеко после завршетка ратног сукоба. Стога у нашим оценама нисмо били само описивачи, већ и аналитичари учињенога и надасве строги критичари, не заборављајући при томе све могуће објективне чиниоце оправдања ради. Како се ток рата по Србију разви-

јао да у време Егзодуса и Крфа доживи катаклизмички климакс, да касније на Солунском фронту доживи Ренесансу српског војног напора, тако смо и ми пратили преображај српског војног санитета од малог и непознатог до европски признатог, еволуциони преображај из кога су изникле величине српске ратне и по-ратне медицине какви су били Михаило Петровић, Леон Коен и Никола Крстић на челу са својим учитељем Војиславом Суботићем-ст., а иза њих већ се наслућивала велика група њихових наследника међу младим медицинарима, прекаљеним током четворогодишњих војевања са ратом и његовим страхотним последицама: будућа генерација међуратних професора београдског Медицинског факултета и Главне војне болнице, која би својим стручним и моралним вредностима чинили част свакој земљи и народу чији би део била. Велике тешкоће чинио нам је у раду архивски материјал, највећим делом пропао током повлачења српске војске и државе 1915. године. Другу тешкоћу чинила је оскудност стручних и мемоарских дела писаних од стране непосредних учесника тих догађаја, да ли у жељи да се потисну у заборав све страхоте које су медицинари у своме раду током тих трагичних догађаја доживели, или због измењених околности које су настале у новоствореној државној заједници Краљевини Југославији, у којој су се заједно нашли победници и побеђени, како то пророчки рече прослављени војвода Живојин Мишић. И најзад, трећа и не и најмања, била је трагична олуја у којој се крајем XX века нашао српски народ у целини, доживевши дефинитивну пропаст свега што га је водило током цела два века, XIX и XX, у тежњи да се ослободи стране доминације и уједини у заједничкој држави, односно да је сачува у тренуцима када се у крви њених народа распадала.

Но и поред свега, ми смо у нашој намери успели, имајући подршку како наше матице, Српског лекарског друштва и његове Академије медицинских наука, тако и Војске Србије, посебно њеног санитета.

На томе смо им захвални.

Вредност учињенога треба да цене како читаоци, тако и сама историјска истина, којој смо се трудили да будемо привржени, иако дубоко емотивно уплетени у дела наших предака и претходника, са којима су неки од нас одрастали, не престајући да се питамо како је било могуће да једна тако мала скупина

људи у тако тешким и тако компликованим околностима, уз невиђено саможртвовање обави оно што је обавила, уз све неминовне грешке које су се догодиле.

Ми смо свесни да је у радовима било пропуста, али нека читаоци буду уверени да су писани чиста срца, са великим поштовањем према онима који своје животе уградише у то грандиозно дело које се звало СПАСАВАЊЕ РАЊЕНИКА И БОЛЕСНИКА. У некој будућој публикацији која би све ово објединила потрудићемо се да се пропусти и грешке исправе, па је у томе смислу свака сугестија од користи.

Писац ових редова био би врло незахвалан ако се не би захвалио својим колегама, војницима и цивилима, са којима је сарађивао на писању све три симпозијумске монографије. Посебна захвалност нас лекара иде двојници пензионисаних војника, генерал-мајору мр Милисаву Секулићу и потпуковнику Луки Николићу, чији је допринос успешном окончању овога великог пројекта био немерљив.

На крају, са тугом констатујемо да нас је у међувремену напустио наш драги колега др Жарко Вуковић, чији ће дух, међутим, остати присутан и у нашим мислима и у раду који чини део овога симпозијума.

Др Александар Негок